

Voorstelling boek
Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIde eeuw
Guy Schrans

Woensdag 9 december 2009, 18 u., Liberaal Archief

**Guy Schrans' nieuwe versie van zijn opus magnum over
de Gentse Vrijmetselaars in de 18de eeuw**

Het is voor mij een groot voorrecht het nieuwste boek van Guy Schrans te mogen presenteren. Dit opus voorstellen is voor mij als historicus allesbehalve een karwei. Het werk moge dan behoorlijk dik zijn, het is vooral ongemeen boeiend en verrijkend. De auteur is geen vakhistoricus, in de enge betekenis van het woord. Hij is wel wat ik graag omschrijf als een nobele liefhebber. Begrijp me niet verkeerd: de term is een eresaluut. 'Liefhebber' refereert naar een auteur met een fors ontwikkelde empathie, een die zich moeiteloos verplaatst in de denkpatronen van de bestudeerde personages, in dit geval ook als insider van de bestudeerde biotoop. 'Liefhebber' verwijst naar iemand die sympathie uitstraalt voor het bestudeerde thema. Empathie en sympathie zijn zeer positieve kwaliteiten voor een onderzoeker, duizendmaal superieur aan de misprezen noties 'subjectiviteit' en 'vooringenomenheid'.

Het bestudeerde thema is niet min. Heden en verleden van de vrijmetselarij blijven moeiteloos een breed publiek fascineren. Denken we maar aan het ongemeen publiek succes van de tentoonstelling over vrijmetselarij die het Liberaal Archief enkele jaren geleden organiseerde in de Sint-Pietersabdij, in het kader van de initiatieven van de Provincie Oost-Vlaanderen. Geschiedenis van de loges boeit niet enkel de broeders van deze genootschappen, maar zo mogelijk nog meer de outsiders, al was het maar door het parfum van discrete charme, van geheimzinnigheid en onbekendheid, waardoor men zich ontelbare terechte en onterechte vragen blijft stellen over mysterieuze rituelen en nog veel mysterieuzer vormen van impact op de politieke besluitvorming, op de ideologische, sociale, artistieke en culturele contouren van de samenleving.

Guy Schrans is een onwaarschijnlijk minzaam man. Deze eigenschap verklaart zijn milde oordelen over mensen en toestanden. Maar hij is tevens en bovenal een kritische wetenschapper, die weet waar Abraham en Tierenteyn hun mosterd halen. Als jurist schreef hij geleerde boeken over zijn vakgebied: financieel recht, economie op zoek naar recht, Europees mededingingsrecht. Schrans is echter allesbehalve een vakidiot. Hij leidde jarenlang Pragma, een politieke denktank voor hedendaags liberalisme. Hij is ook een

ervaringsdeskundige in zijn vakgebied, die een aantal jaren fungeerde als assessor in de Raad van State, en als lid van het directiecomité van het Beschermingsfonds voor financiële instrumenten. Op die manier legde hij nuttige kruisverbanden tussen theorie en praktijk van recht en financiën. Daardoor beseft hij als geen ander dat een onderzoeker wel mentaal in de ban mag komen van zijn thema, maar dat hij tevens afstand moet blijven houden, zich niet mag vereenzelvigen met de helden die hij beschrijft en beoordeelt.

Vandaag heb ik het genoegen het jongste product van een begenadigde erudiet aan u voor te stellen, een nieuwe versie van zijn studie over de vrijmetselarij in Gent in de 18^e eeuw. Ze respecteert scrupuleus de zopas genoemde facetten van het voortreffelijk vakwerk, de ideologische en psychologische inleving enerzijds, de kritische toetsing van de waarde van de getuigenissen van tijdgenoten en medespelers anderzijds. Zoals het een kritisch historicus past, beseft Schrans maar al te goed dat veel van zijn bronnen uit het milieu zelf komen, en daardoor allicht niet vrij zijn van vooringenomenheid, of geneigd zijn het eigen gelijk te overdrijven. Woorden impliceren bijna steeds een defensieve of agressieve strategie. Woorden zijn wapens in de hand van wie ze uitspreekt of neerschrijft, zoals socioloog Lawrence Rosen het treffend toelichtte in zijn studie *Bargaining for reality*, spelen en manipuleren met woorden om een heel precies doel te bereiken. De ervaringsdeskundigheid die Guy Schrans accumuleerde tijdens zijn vorige levens als jurist en expert bezorgden hem een significant voordeel voor zijn derde leven als gewaardeerd secretaris van het Liberaal Archief, en als begenadigd observator van het verleden.

Met het boek dat vandaag van de persen van het Liberaal Archief rolt, is Guy Schrans echter allerminst aan zijn historisch proefstuk toe. In 1973, vrijwel 36 jaar geleden, liet hij zich reeds bekoren tot een eerste historisch werkstuk over een 18^e-eeuwse Gentse vrijmetselaar, Jan-Baptist Hellebaut. In 1997 verscheen dan zijn lijvig historisch meesterwerk, *Vrijmetselaars te Gent in de 18^e eeuw*, niet minder dan 1000 blz., dan 1500 trefwoorden, dan 3450 namen in het register, dan een bibliografie met bijna 1100 titels.

We zijn nu twaalf jaar later, en mijn kritische toehoorders in deze gezellige werkzaal van het Liberaal Archief zullen zich ongetwijfeld al afgevraagd hebben waarom er zo nodig een tweede editie moest verschijnen. Daar zijn goede redenen voor, waaronder de voornaamste is dat de eerste uitgave reeds kort na het verschijnen uitverkocht was. Een simpele herdruk ware voor de auteur de meest comfortabele formule geweest, maar dat was zonder Guy Schrans gerekend. Naarmate de frustratie toenam over de steeds frequenter maar noodgedwongen onbeantwoord blijvende binnenlopende smeekbeden voor een exemplaar van het werk, groeide ook de ambitie van de auteur om de kans van een nieuwe druk te benutten om haar tegelijk *à jour* te brengen.

Het werd opnieuw een sisyfusoperatie, want prosopografie, het opsporen van realia over de levensloop van personen, is een van de meest tijdrovende en ondankbare taken die een historicus kan bedenken. De aanvullende literatuurlijst bij deze tweede editie omvat nagenoeg 600 nieuwe titels bovenop de 1100 van de eerste versie. Het gaat overwegend om recente publicaties, maar er werden ook

inspanningen geleverd om in oudere werken heel wat addenda op te sporen voor de 200 bestaande biografieën, maar vooral voor 38 nieuwe die in de editie van 1997 nog niet waren behandeld, en die gemakshalve een plusteken naast hun naam kregen. En, verzucht Schrans, mijn boek betreft enkel de Gentse logeleden - hij raamt het aantal logeleden voor de Oostenrijkse Nederlanden in de 18e eeuw op 1200 à 1500 - waarvan enkelen wellicht voor immer in de nevelen van het verleden verzwonden zullen blijven. Maar de 238 rijke en gevarieerde biografieën, over meer dan 550 pagina's, vertegenwoordigen buiten kijf het geheel van het gild der Gentse vrijmetselaars in de 18e eeuw.

Schrans heeft in zijn schitterende inleidende synthese over dit Gentse 18^e-eeuwse milieu immers ruim aandacht besteed aan de sociale en intellectuele achtergronden van die 238 vrijmetselaars. En daaruit blijkt dat de Gentse loges toen, heel anders dan in de rest van de Oostenrijkse Nederlanden, een uitgesproken democratisch karakter vertoonden, met 68 % leden uit de kleine burgerij en de volksklasse. Ze zochten en vonden er vooral vriendschap en sociabiliteit, zonder al te veel verheven denkbeelden, zonder veel ambitie om een rol te spelen in de politiek, en wars van elk spanningsveld tussen vrijmetselarij en religie.

Ik ben ervan overtuigd dat u allen mij toelaat Guy Schrans van harte geluk te wensen met zijn onwaarschijnlijke ijver en talent om de moed op te brengen, om dat wat nochtans zijn afgerond levenswerk leek te zijn, het boek uit 1997, niet te beschouwen als eindpunt, maar als een permanente uitdaging voor nieuw onderzoek. Een thema als dit is dan ook een 'geschiedenis zonder einde'. Maar het zal me niet beletten jurist Guy Schrans reeds vandaag voor eeuwig op te nemen in het gild van de vakhistorici, en hem volmondig te eren met het daarbij horend epitethon ornans van 'historicus honoris causa'.

Prof. dr. Walter Prevenier